

J.J.P. de Jong, **Avondschot. Hoe Nederland zich terugtrok uit zijn Aziatisch imperium** (Amsterdam: Boom, 2011, 786 pp., ISBN 978 94 6105 270 4).

J.J.P. de Jong, voormalig ambtenaar van het ministerie van Buitenlandse Zaken, ziet *Avondschot* als een vervolg op zijn *Diplomatie of Strijd. Het Nederlandse beleid tegenover de Indonesische revolutie 1945-1947* (1988). Er waren nog omissies die volgens hem een vervolgstudie rechtvaardigden. Leidraad van het boek is de stelling dat Nederland en Indonesië voor een geleidelijke dekolonisatie kozen. Dit zou haaks staan op de door de 'historische wereld' geaccepteerde lezing dat Nederland door onder andere de Verenigde Staten zou zijn gedwongen afstand van de kolonie te doen. Dekolonisatie zou via een overgangperiode worden geregeld. Er zou geen sprake zijn geweest van abandonnering noch van 'kolonisatie in een nieuw jasje'. De Jong claimt hiermee een alternatieve lezing te geven van de dekolonisatie van Indonesië op basis van een aangekondigde dimensioneel geïntegreerde aanpak met aandacht voor internationale actoren. Hij plaatst zichzelf in het kamp van de revisionisten. Wat dit kamp zou delen in tegenstelling tot de 'traditionalisten' is aandacht voor diplomatie in plaats van militaire strijd en bovendien, dit geldt met name voor de auteur zelf, de opvatting dat Nederland niet uit was op rekolonisatie (terug naar de situatie van vóór de Japanse bezetting) of abandonnering. Tot het kamp der traditionalisten rekent De Jong onder andere socioloog J.J.A. van Doorn en Loe de Jong. In de optiek van de auteur vertegenwoordigen deze historici de moraliserende en populaire goed-fout lezing van de dekolonisatie (12-13, 675-676).

Met een inleidend hoofdstuk over het conflict tot 1947, een samenvatting van *Diplomatie of Strijd*, loodst De Jong de lezer richting de gebeurtenissen van het eigenlijke verhaal: de nasleep van de overeenkomst die Nederland en de Republiek in januari 1948 sloten op het Amerikaanse schip *de Renville* in de haven van Jakarta. Stap voor stap, tot aan de Ronde Tafel Conferentie van december 1949, beschrijft De Jong hoe de uitvoering van de *Renville*-overeenkomst strandde. De overeenkomst hield overigens in dat Nederland de Republiek in Java en Sumatra *de facto* erkende en dat de soevereiniteit na een interim-periode zou worden overgedragen. Het vervolg van het boek geeft een beschrijving van wat kan worden getypeerd als een uitputtingsslag door '*dramatis personae*' (De Jong grossiert in zich herhalende latinismen), die op zoek gingen naar alternatieve dekolonisatiemodellen. Deze sleutelfiguren waren onder andere luitenant-generaal H.J. van Mook, de hoogste gezagsdrager van de kolonie tot 1 november 1948;

zijn Indonesische tegenspeler Sutan Sjahrir, de eerste premier van de Republiek Indonesia; buitenlandse leden van de Commissie van Goede Diensten van de Veiligheidsraad en vooral Nederlandse bewindslieden.

In binnen- en buitenland bleek het Nederlandse regeringsbeleid ten aanzien van de kolonie omstreden, internationale afspraken werden geschonden, plannen werden bijgesteld en legerleidingen, Nederlands en Republikeins, keerden zich tegen het door het burgerlijk gezag ingezette beleid. De Jong toont ook feilloos hoe Nederlandse diplomaten en onderhandelaars na het zoveelste moeizame overleg met ambtenaren van het Amerikaanse State Department geen gehoor bij de Nederlandse regering vonden om uit de impasse van de Renville-overeenkomst te komen (109-110). De Amerikaanse intenties werden van Nederlandse regeringszijde of verkeerd begrepen of bewust anders geïnterpreteerd (hoofdstuk 8). Partijpolitieke tegenstellingen, verkiezingen in Nederland en angst voor de val van het kabinet Drees verlamden de voortgang van onderhandelingen met de Republiek en effenden de weg naar een militaire confrontatie. Nederlandse onderhandelaars stuitten op hevige weerstand van een op militaire actie gezind KVP-trio: E.M.J.A. Sassen, C.P.M. Romme en Van Mooks opvolger in Batavia, L.J.M. Beel (hoofdstuk 14). Dit trio lag bijvoorbeeld dwars wanneer minister van Buitenlandse Zaken D.U. Stikker (VVD) eind november 1948 een uiterste poging deed om met Mohammad Hatta, vice-president van de Republiek, tot een vreedzaam vergelijk te komen. De motieven voor de diepgewortelde oorlogszucht van deze katholieke heren blijven helaas onbesproken en dit knaagt het hele boek onbevredigend door.

De Jongs positionering van historici in traditionalisten versus revisionisten overtuigd niet. Van Doorns werk bijvoorbeeld kan moeilijk als populair, in termen van breed en met instemming gelezen, worden beschouwd. Wetenschappers bleken na de publicatie van *Ontsporing van Geweld* (1970) van Van Doorn en W.J. Hendrix, over het Nederlandse militaire optreden in Indonesië, lang geen aandacht voor het onderwerp te hebben. Het is ook te gemakkelijk Van Doorn als moralist te positioneren. In 2000 riep de socioloog nog op voorzichtig te zijn met morele verontwaardiging in het historisch debat over de dekolonisatie (zie S. Scagliola, *Last van de oorlog*, 2002: 190, 207-208). Een ander voorbeeld vormt de positionering van Loe de Jong in het dekoloniatiedebat. De directeur van het toenmalig Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie staat, zoals zijn opvolger Hans Blom al in 1983 en in 2007 nog eens uiteenzette, inderdaad bekend om zijn moralistische goed-fout visie als het om een analyse van de Tweede Wereldoorlog gaat. Belangrijker dan het missen van die inmiddels gedateerde discussie onder Nederlandse historici is de gedachte dat Loe de Jong een populaire lezing van de dekolonisatie zou geven. Die stelling is moeilijk te rijmen met de stroom van kritiek die hij uit wetenschappelijke hoek, maar vooral van Indië-veteranen en van Indische Nederlanders in 1987 over zich heen kreeg nadat een concepttekst van zijn Nederlands-Indië in de Tweede Wereldoorlog voortijdig wereldkundig was gemaakt (Scagliola 2002: 111-112). Onder druk van deze groepen volgden aanpassingen, maar of dit het type populaire

moraliserende geschiedschrijving is waar J.J.P. de Jong op lijkt te doelen moet betwijfeld worden.

De kracht van het boek ligt in het feitenrelaas en niet in de centrale these en analyse. In het licht van de vele controverses, impasses, 'schizofrenie' (de term valt vaak), en de chaos die de auteur zelf in ruim zeshonderd bladzijden overtuigend schetst, blijkt geleidelijke dekolonisatie een zeer omstreden en paradoxale intentie. Het doel is verre van eenduidig en abandonnering is niet uitgesloten. Een van de fascinerende aspecten is de door Van Mook in het leven geroepen Indonesische federalisten en onverwachte derde speler in het politieke en diplomatieke spel in de persoon van Anak Agung Gde Agung, premier van de deelstaat Negara Indonesia Timur (hoofdstukken 21 en 29). Anak Agung speelt aanvankelijk een belangrijke rol in het slaan van een brug tussen de Nederlandse en Republikeinse plannen. Maar hier, zoals ook bij het oorlogszuchtige KVP-trio, zou een analyse van de motieven van Anak Agung verhelderend hebben gewerkt. De Jongs aangekondigde meerdimensionale of internationale aanpak valt mager uit. De nadruk ligt op Nederlandse actoren en bronnen. Indonesische, Amerikaanse en andere buitenlandse actoren blijven figuranten in een Nederlands drama en zij worden vooral via Nederlandse bronnen opgevoerd.

Het is een raadsel waarom De Jong het al in zijn *Diplomatie of Strijd* gemaakte punt over geleidelijke dekolonisatie ruim twee decennia later presenteert als centraal en nieuw inzicht. Dat het 'beleid' een combinatie was van buitenlandse en binnenlandse politieke krachten en dit voor Nederland in een echec uitmondde maakt dit boek met de toevoeging van nuances op de rol van Beel en Stikker opnieuw volstrekt helder. De Jong heeft zich met dit boek een Don Quichot rol aangemeten; hij trekt ten strijde tegen een Nederlandse historische wereld uit de jaren tachtig van de vorige eeuw.

Peter Keppy, NIOD Instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies